

Magdalena GAWROŃSKA-GARSTKA
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa

HOSPITACJA NARZĘDZIEM MIERZENIA JAKOŚCI PRACY SZKOŁY

*Osoba inteligentna umie rozwiązać problem,
ale osoba genialna umie go ominąć.*
D. Osborne, T. Gaebler, *Rządzić inaczej.*

Wstęp

Obecny etap transformacji systemu edukacyjnego, jakkolwiek burzliwy i zmienny nie może być pozbawiony nadzoru pedagogicznego. Hospitacja będąca techniką umożliwiającą mierzenie jakości pracy szkoły jest jednocześnie jedną z podstawowych i bezpośrednich form pracy nadzoru, w rozwiązywaniu aktualnych problemów pedagogicznych. Uniwersalność hospitacji, wielość jej form oraz swoisty charakter powodują, iż jest ona ciekawym tematem do rozważań i materiałem do badań.

Podstawę opracowania stanowiły artykuły różnych autorów na temat hospitacji, jak również literatura przedmiotu. Cenną, inspirującą pozycję stanowiła praca zbiorowa pt.: *Mierzenie jakości pracy szkoły* opracowana przez: Irenę Dzierżgowską, Stefana Wlazło, przy współudziale Anne-Marie Clark i Marion Thompson. Na szczególną uwagę zasługuje też pozycja Kazimierza Borzęckiego *Jak hospitaować* będąca opracowaniem niektórych zagadnień bogatej i złożonej problematyki hospitacyjnej.

Cennym uzupełnieniem bazy źródłowej były artykuły publikowane na łamach „Dyrektora szkoły” i „Nowej szkoły” rozświetlające pewne problemy przedmiotowe.

Hospitacja – pojęcie ogólne

Wielopłaszczyznowość działalności szkoły i różnorodność form pracy sprawia, iż także w dziedzinie nadzoru pedagogicznego konieczne jest urozmaicenie procedur i technik mierzenia jakości. Mierzenie jakości pracy szkoły polega na „zorganizowanym i systematycznym analizowaniu i ocenianiu stopnia spełnienia przez szkołę lub placówkę wymagań wynikających z jej zadań, z uwzględnieniem opinii uczniów, rodziców i nauczycieli”.¹

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej nadzór pedagogiczny w szkole lub placówce sprawuje dyrektor współpracując z innymi nauczycielami. On też opracowuje organizację mierzenia jakości pracy szkoły lub placówki.²

Jedną z procedur stosowanych w mierzeniu jakości jest *hospitacja* polegająca w szczególności na obserwacji wiedzy, umiejętności i postaw uczniów.³

¹ §1.1 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 sierpnia 1999r w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz.

² §1.1 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 sierpnia 1999r w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz.

³ Ibidem, § 9 pkt. 2

Uniwersalny charakter hospitacji sprawia, iż są one wykorzystywane w rozwiązywaniu wielu problemów pedagogicznych a ich wielofunkcyjność dodaje im atrakcyjności. Dzięki zastosowaniu w różnych okolicznościach, w odniesieniu do wszystkich przedmiotów i zajęć sprawia, iż ułatwiają one zdiagnozowanie pracy nie tylko nauczyciela ale przede wszystkim ucznia. Hospitacja pełniąc funkcje kontrolno-diagnostyczne i oceniające, ułatwia poznanie wieloaspektowości życia szkoły, w wyraźny sposób ukazując rodzaj i zaawansowanie danego problemu, z którym boryka się uczeń lub nauczyciel. Biorąc pod uwagę złożoność strukturalną oraz dynamizm rozwoju jakim charakteryzuje się współczesna szkoła należy podkreślić, że pomimo szerokiego wachlarza tematów diagnozowanych za pomocą hospitacji, istnieją jednak dziedziny, których nie sposób rozwiązać przy pomocy tradycyjnej hospitacji. Dlatego też, pojawiają się nowe formy, rodzaje, odmiany hospitacji klasyfikowane pod względem czasu, zakresu badań, form obserwacji.

Kazimierz Borzęcki w pracy pt.: *Jak hospitaować?* Wyróżnia następujące rodzaje hospitacji:

- hospitacja tradycyjna (zwana normalną, całościową);
- hospitacja cykliczna;
- hospitacja problemowa (tematyczna);
- hospitacja okolicznościowa.⁴

Hospitacja cykliczna charakteryzuje się tym, że obejmuje określony cykl zjawisk pedagogicznych lub organizacyjnych powiązanych tematycznie, do zbadania w stosunkowo krótkim przedziale czasowym (np. porównywanie pracy nauczycieli uczących tego samego przedmiotu w klasach równoległych). Bardziej węzłowe problemy, które wymagają odpowiednio długiego przygotowania bada *hospitacja problemowa*. W tego rodzaju hospitacji, przedmiotem są ważne dla życia szkoły problemy procesu dydaktyczno-wychowawczego. Krótkie, będące obserwacją wybranego fragmentu życia szkoły - to hospitacje zwane *okolicznościowymi*. Dokonywane są one zazwyczaj spontanicznie, pod wpływem zaistniałej sytuacji lub zdarzenia. Istnieje wiele rodzajów hospitacji, które należy dobierać odpowiednio do zaistniałej sytuacji.

Cele i założenia hospitacji

*Jeśli nie wiesz, do jakiego zmierzasz portu,
wiatry pomyślnie nie będą Ci wiały.*

Seneka

Planowanie

Cele nadzoru pedagogicznego dokonywanego za pomocą hospitacji są następujące: diagnozowanie i ocena poziomu pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, udzielanie merytorycznej pomocy i inspirowanie do pracy twórczej (innovacyjnej), wymiana doświadczeń i wykorzystywanie ich do skutecznego osiągnięcia celów i zadań szkoły. Hospitacja ma na celu głównie długofalowe doskonalenie działania szkoły, jest więc ważnym ogniwem strategicznym w kierowaniu.⁵ W procesie hospitacyjnym istotne jest nie tylko samo hospitowanie jako akt obserwacji ale także odpowiednie przygotowanie owej hospitacji, która ma być poprzedzona dokładnym planem oraz musi zostać określona jej celowość. Plany

⁴ K. Borzęcki: *Jak hospitaować? Poradnik dla dyrektora szkoły*. Olsztyn 1995, s. 50

⁵ I. Król, J. Pielachowski: *Organizacja i kierowanie szkołą. Poradnik – informator dyrektora szkoły*. Warszawa-Poznań 1992, s. 126

hospitacyjne roczne, powinny być bardziej elastyczne, tzn. że mogą być one aktualizowane w ramach zaistniałych potrzeb bieżących lub wydarzeń. Natomiast plany krótkofalowe (np. miesięczne) mogą być bardziej szczegółowe, tzn. mogą zwierać oprócz ogólnych celów także: formy działania, problematykę hospitacyjną, przedmiot i zakres hospitacji. Tylko hospitacja odpowiednio zaplanowana i z określonym celem może być właściwie przeprowadzona i stanowić akt nadzoru pedagogicznego. W całości czynności przed hospitacyjnymi oprócz określenia celu hospitacji oraz przygotowania jej planu niezmiernie istotnym etapem jest przeprowadzenie rozmowy przedhospitacyjnej.

Obserwacja

Hospitacja pełniąc funkcje diagnostyczne, oceniające i kontrolne polega przede wszystkim na *o b s e r w a c j i*. Czynność ta powinna być ukierunkowana i nastawiona na cel hospitacji co warunkowane jest wcześniejszym przygotowaniem. Obserwacja powinna dokonywać się w aspekcie prakselogicznym, tj. zarówno z punktu widzenia celowości jak i skuteczności. Ponieważ lekcja jest skomplikowanym i złożonym procesem zarówno i pod względem dydaktycznym jak i wychowawczym powinna być przez hospitującego rozpatrywana wielopłaszczyznowo. Hospitujący musi obserwować działalność hospitowanego i oceniać ją przez pryzmat uczniów natomiast lekcję oceniać nie tylko pod kątem prawidłowości strukturalnych, metod i środków zastosowanych ale także z punktu widzenia procesu kierowania rozwojem osobowości ucznia.⁶

Konferencja pohospitacyjna

Kolejnym etapem procesu hospitacyjnego jest *k o n f e r e n c j a p o h o s p i t a c y j n a*. Dominującą rolę odgrywa teraz hospitujący a nie hospitowany. Rozmowa taka powinna odbyć się w dzień po hospitacji wówczas bowiem jest najbardziej rzeczowa, wartościowa i stanowi ważne wydarzenie w pracy zarówno hospitowanego jak i hospitującego. Podobnie jak wcześniej opisane etapy hospitacji także konferencja pohospitacyjna wymaga odpowiedniego przygotowania merytorycznego zarówno hospitowanego jak i hospitującego. Przygotowanie do rozmowy powinno obejmować następujące aspekty:

- rzeczowy;
- organizacyjny;
- psychologiczny.

Materiał faktograficzny (spostrzeżenia z zajęć, uwagi i zalecenia pohospitacyjne, program nauczania, literatura metodyczna) ma pomagać w przygotowaniu rozmowy. Dzięki uporządkowaniu owego zebranego materiału można dokonać analizy pozytywnych i negatywnych stron hospitacji. Obok rzeczowego aspektu, niezmiernie ważny jest także czynnik psychologiczny, którego modelowanie w dużej mierze zależy od hospitującego.

W przebiegu konferencji pohospitacyjnej istotne jest również ustalenie organizacyjnych ram spotkania. Musi ono uwzględniać zarówno czas konferencji, miejsce jak i termin dogodny dla obu stron.

W rozmowie po odbyciu hospitacji można stosować wiele metod, np.:

- powiedz i przekonaj;
- powiedz i wysłuchaj;
- metoda rozwiązywania problemów.

⁶ zob. Ibidem, s. 74

Pierwsza z metod sprowadza się do przekazania oceny przez hospitującego, druga natomiast uwzględnia także wypowiedzenie się w danej kwestii przez hospitowanego. Metoda rozwiązywania problemów polega na tym, iż hospitowany przedstawia swój punkt widzenia, informuje o trudnościach i potrzebach a hospitujący nie podaje gotowych rozwiązań lecz pobudza go do samodzielnego poszukiwania.⁷ W całym procesie konferencji pohospitacyjnej należy pamiętać, iż będzie ona rzeczowa tylko wtedy, gdy rozbudzi inicjatywę twórczą nauczyciela, zainspiruje go do nowych poszukiwań oraz wyzwoli w nauczycielu pozytywną motywację.⁸

Arkusze hospitacji jako narzędzie

Arkusze obserwacji służą do mierzenia jakości pracy szkoły. Może być on wykorzystywany przy przeprowadzaniu hospitacji w celu zbadania określonych elementów zajęć i ich ocenienia. Ocena opiera się na stałych elementach, tj.:

- 1) Jakość nauczania:
 - kompetencje nauczyciela, jasność poleceń, techniki aktywizujące, formy graficzne, testy;
 - zadania: celowość różnicowanie, indywidualizacja;
 - planowanie: czas lekcji, różnicowanie stopnia trudności, jasne cele i zadania;
 - praca w grupach;
 - pomoce dydaktyczne.
- 2) Jakość uczenia się:
 - postawa i zachowanie;
 - koncentracja;
 - umiejętność podejmowania trudnych zadań;
 - umiejętność modyfikowania pracy własnej;
 - korzystanie z różnych form uczenia się;
 - postępy w wiedzy.
- 3) Standardy osiągnięć:
 - poziom wiedzy właściwy dla wieku i zdolności uczniów;
 - zrozumienie tematu lekcji;
 - świadomość uczniów swojego poziomu.
- 4) Wpływ na rozwój ogólny:
 - rozwój społeczny, kulturowy;
 - rozwój duchowy, moralny.⁹

Przykładowy arkusz hospitacji

I. Informacje wstępne

- 5) Imię i nazwisko nauczyciela.
- 6) Data hospitacji.
- 7) Przedmiot.
- 8) Grupa.
- 9) Temat.

II. Cel hospitacji.....

⁷ D. Elsner, D. Ekiert-Grabowska, B. Kozusznik: *Jak doskonalić pracę dyrektora szkoły? Materiały do samokształcenia II. Kierowanie zespołem*. Katowice 1995, s. 180-181; patrz także: D. Elsner: *20 problemów pracy własnej dyrektora szkoły*. Jelenia Góra 1992

⁸ Ibidem, s. 80-94

⁹ I. Dzierzgowska, Stefan Wlazło: *Mierzenie jakości pracy szkoły. Poradnik dla wizytatorów, inspektorów, dyrektorów szkół i placówek oświatowych oraz nauczycieli*. s. 141-143

III. Rozmowa przedhospitacyjna

10) Cele zajęć:

- ogólny;
- operacyjne w sferze:

a) poznawczej

- wiadomości
- umiejętności

b) emocjonalnej

11) Metody i techniki pracy.....

12) Zastosowane środki dydaktyczne.....

Przebieg hospitowanych zajęć

Uwagi pohospitacyjne

Zalecenia pohospitacyjne

.....
data i podpis hospitowanego data i podpis hospitującego

Kontrola wykonania zadania

.....
data i podpis data i podpis**Zakończenie**

Celem nadzoru pedagogicznego, obok doskonalenia systemu oświaty oraz podnoszenia jakości kształcenia i wychowania jest dbałość o osobowy, kulturowy i społeczny rozwój uczniów. Hospitacja polegająca na obserwacji wiedzy, umiejętności i postaw uczniów jest wciąż aktualną formą mierzenia jakości pracy szkoły. Jej specyfika i różnorodność pozwala na zastosowanie w różnych sytuacjach by zdiagnozować wiele problemów klasowych i szkolnych. Hospitacja, jako forma dość tradycyjna powinna dzięki swej nieustannej ewolucji i modyfikacji wpływać w sposób motywujący zarówno na uczniów, nauczycieli jak i dyrektorów szkół.

Na zakończenie warto przytoczyć słowa Jana Szczepańskiego, iż: „doskonalenie oświaty powinno być ‘wbudowane’ w instytucje tak, by szkoły przystosowywały się do zmian społeczeństwa ciągle, by eliminować z nich czynniki stagnacji, a doskonalenie uczynić sprawą codziennego funkcjonowania instytucji i działalności nauczycieli”.¹⁰

¹⁰ J. Szczepański: *Spoleczne uwarunkowania rozwoju oświaty – 1989*, cyt. Za: K. Borzęcki: *Jak hospitować? Poradnik dla dyrektora szkoły*. Olsztyn 1995